

VÝCHOVA DÍTĚTE: PRÁVO RODIČŮ V. PRÁVO STÁTU

MONIKA SCHÖN

Právnická Fakulta, Masarykovy Univerzity, Česká republika

Abstract in original language

Tento příspěvek se zabývá otázkami výchovy dítěte a možné názorové kolize subjektů realizující výchovu dítěte ve světle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též „Úmluva“), především potom ust. čl. 8, čl. 9 Úmluvy a ust. čl. 2 Protokolu č. 1 k Úmluvě. Příspěvek se nezabývá pouze právem na výchovu náležejícím rodičům, eventuálně dalším osobám (státu), ale též právem náležejícím dítěti a zájmem dítěte ve vztahu k vlastní výchově..

Key words in original language

Výchova dítěte, kolize práv rodičů a práv státu, zájem dítěte.

Abstract

This essay deals with the matters of education of a child and a possible conflict of opinions among the persons who realize the education of a child, in the light of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter „Convention“), before all art. 8, art. 9 of the Convention and art. 2 of the Protocol No. 1. The essay does not focus only on the right to education which belongs to the child's parents, eventually to other persons (such as state), but also on the right to education which belongs to the child and on the interest of a child to be educated.

Key words

Education of a child, conflict between the rights of parents and state, the child's interests.

1. ÚVOD

Právo a povinnost výchovy dítěte jsou primárně svěřeny rodičům jako nositelům rodičovské zodpovědnosti. Zásadní úlohu rodičů při výchově dětí lze dovést z několika pramenů práva (např. z ust. § 32 zák. č. 94/1963 Sb., o rodině, z ust. čl. 32 Listiny základních práv a svobod, dále též „Listina“, z ust. čl. 2 Protokolu č. 1 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, dále též „Úmluva“ a „Protokol“, či z ust. čl. 18 Úmluvy o právech dítěte, dále též „ÚPD“). Nicméně fakticky se na výchově dítěte vyjma rodičů podílí celá řada dalších subjektů – mj. stát prostřednictvím škol, které dítě navštěvuje. Pluralita těchto subjektů potom logicky implikuje též jejich názorovou pluralitu ve vztahu k otázkám výchovy dítěte. Příčin rozdílnosti názorů může být několik – např. různost koncepcí výchovy, případně též náboženské a filosofické zaměření subjektů realizujících výchovu.

V České republice je tato kolize v současné době často diskutována v souvislosti s předměty, které jsou vyučovány v rámci plnění školní docházky. Nejedná se přitom o problematiku nikterak novou a Evropě neznámou. Evropský soud pro lidská práva (dále též „ESLP“) se problematikou kolize názorů rodičů a státu ve vztahu k výchově dítěte zabýval v řadě svých rozhodnutí: Takto zkoumal například přípustnost fyzického trestání dítěte ve škole proti vůli rodičů (např. rozsudek ze dne 25. 2. 1982 ve věci Campbell a Cosans v. Spojené království), přípustnost výuky náboženství jako povinného předmětu (např. rozsudek ze dne 9. 10. 2007 ve věci Hasan a Eylem Zengin v. Turecko, či rozsudek ze dne 29. 6. 2007 ve věci Folgero a další v. Norsko), nebo přípustnost povinné výuky sexuální výchovy (rozsudek ze dne 7. 12. 1976 ve věci Kjeldsen, Busk Madsen a Pederson v. Dánsko).

Právě posledně jmenovaná problematika, totiž otázka povinné participace dětí na předmětu Výchova ke zdraví, jehož součástí je sexuální výchova, v rámci plnění povinné školní docházky, a otázka obsahu tohoto předmětu, se v nedávné době stala předmětem diskuze též v České republice. Neexistuje názorová jednota ani v tom, zda tento předmět má být součástí povinné školní výuky, ani v tom, jaký má být jeho eventuelní obsah. Výhrady přitom nejsou pouze na straně rodičů a dokonce i učitelů,¹ ale též na straně samotných dětí.²

2. PRÁVO RODIČŮ VYCHOVÁVAT VLASTNÍ DÍTĚ

Dříve, než se budeme zabývat vlastní právní úpravou práva rodičů vychovávat dítě, je namístě si položit otázku, jaký je původ tohoto práva: Jedná se o právo přirozené, pouze deklarované v pozitivní právní úpravě, či právo poskytované (dané) státem? Od odpovědi na tuto otázku se odvíjí též odpověď na otázku možnosti limitace práv rodičů státem. Jedná-li se o právo poskytované státem, může je stát dle svého uvážení omezit. Jedná-li se však o právo, které rodičům náleží bez ohledu na existenci státu, které tedy stát pouze deklaruje pozitivním právem, nelze připustit jeho libovolné omezení ze strany státu.

Prof. Knapp uvádí jako základní prvek, dle něhož rozlišuje mezi právem poskytovaným státem a právem přirozeným, adresáta konkrétního oprávnění: tak hovoří-li o právech občana, rozumí tím práva, která svému občanovi poskytuje stát, tedy práva daná státem, zatímco v případě lidských práv se dle prof. Knappa jedná o práva,

¹ Petici proti povinné výuce sexuální výchovy ve školách, jejímž autorem byl Výbor na obranu rodičovských práv, podepsalo asi 40 000 osob. V podrobnostech např. <http://www.vorp.cz/clanek/predani-peticnich-archu-ministrovi-2/> (cit. dne 12. 11. 2011).

² V podrobnostech viz např. <http://www.kecejmedotoho.cz/files/up/sd-stanovisko-sexualni-vychova-na-skolach-final.pdf> (cit. dne 12. 11. 2011).

kteřá má člověk nezávisle na existenci státu, tedy o práva přirozená.³ Dle ust. čl. 32 odst. 4 Listiny je péče o děti a jejich výchova právem rodičů. Posuzováno shora uvedeným kritériem prof. Knappa, je právo rodičů vychovávat vlastní děti svým charakterem právem přirozeným, neboť formulace ust. čl. 32 Listiny nasvědčuje jeho existenci nezávisle na státu.⁴

První větu ust. čl. 32 odst. 4 Listiny je rovněž třeba vykládat v kontextu s poslední větou téhož ustanovení, dle níž práva rodičů mohou být omezena a nezletilé děti mohou být od rodičů odloučeny jen rozhodnutím soudu na základě zákona. Též z této poslední věty ust. čl. 32 odst. 4 Listiny lze dovodit přirozenost práva rodičů na výchovu dětí a současně velmi omezený prostor pro limitaci těchto práv státem. Zákonodárce v první větě ust. čl. 32 odst. 4 Listiny deklaruje oprávnění rodičů, které není samo o sobě omezeno, a omezeno být může pouze a jedině ve vymezených případech (tj. rozhodnutím soudu na základě zákona). Je zde tedy dán prostor pro založení pozitivního práva státu v určitých případech ingerovat do přirozeného práva rodičů vychovávat vlastní děti (nikoli přímo úprava konkrétního zásahu).

Za přirozené právo označují právo dbát o rozvoj a štěstí vlastní rodiny způsobem, který nepoškozuj e jiné, též Karel Eliáš a Michaela Zuklínová⁵ v úvahách o principech a východiscích nového kodexu soukromého práva. Tito autoři dále uvádějí, že umožnit a chránit mj. toto právo, by mělo být základním účelem úpravy občanského práva.⁶

Přirozenost vazeb mezi rodiči a dětmi opakovaně ve své judikatuře zdůrazňuje rovněž Ústavní soud (např. nález ze dne 13. 7. 2011, spis. zn. III. ÚS 3363/2010, či nález ze dne 8. 7. 2010, spis. zn. Pl. ÚS 15/09). Výchova dítěte přitom nepochybně je imanentní součástí přirozených vztahů a vazeb mezi rodiči a dětmi.

Na základě těchto úvah spějeme k závěru o přirozenosti práva rodičů vychovávat svoje děti. Tomuto právu rodičů na jedné straně by potom logicky měla na druhé straně odpovídat též povinnost ostatních subjektů – tedy včetně státu – toto oprávnění respektovat.

3 KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C.H. Beck, 1995, 5. dotisk 1. vydání, s. 14.

4 V podrobnostech viz též např. KLÍMA, K. et. al. *Komentář k Ústavě a Listině*, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 2. vyd., s. 1249 an.

5 ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde Praha, a.s., 2001, 1. vyd., s. 101.

6 Tamtéž.

3. PRÁVO STÁTU PARTICIPOVAT NA VÝCHOVĚ DÍTĚTE

Náleží-li právo výchovy dítěte primárně rodičům, nelze dále hovořit o právu státu vychovávat děti, ale maximálně lze uvažovat o právu státu na výchově dítěte participovat. Toto právo není explicitně pozitivním právem upraveno. Z toho nicméně nelze jednoduše dovodit, že stát se na výchově dítěte nepodílí. Ve skutečnosti totiž k výchově dítěte přispívá, a to poměrně zásadním způsobem – ve školách.

V České republice je upravena povinnost základní školní docházky (ust. § 36 zák. č. 561/2004 Sb., školského zákona, dále též „ŠkZ“). Tato povinnost může být realizována trojím způsobem: Ve školách státních, ve školách soukromých, či, za určitých podmínek, v rámci domácího vzdělávání dětí (tzv. individuálním vzděláváním, které je dle ust. § 41 odst. 1 ŠkZ ovšem přípustné pouze v rámci výuky na prvním stupni základní školy).

Na jedné straně je tedy dána jednoznačná povinnost dětí vzdělávat se po určitou dobu, na druhou stranu je rodičům ponechána relativní volnost v tom smyslu, že rodiče se mohou rozhodnout, jakým způsobem bude povinná školní docházka jejich dětí realizována. Jedná se skutečně o volnost relativní, neboť rozhodnutí, kterému subjektu poskytujícímu vzdělání bude dítě svěřeno, se zdaleka neodvíjí pouze od přesvědčení rodiče o jeho vhodnosti, ale je ovlivněno též mnohem prozaičtějšími důvody, především finanční situací rodiny a faktickými možnostmi v místě bydliště dítěte.

Jestliže se rodiče nerozhodnou pro domácí vzdělávání dětí, mohou si zvolit mezi školou soukromou a školou státní. Následně si mohou v daném typu škol zvolit jedno konkrétní školské zařízení, které jim z nejrůznějších důvodů nejvíce vyhovuje. Výběr konkrétního typu vzdělávání pro svoje dítě a posláním dítěte do konkrétní školy lze zřejmě interpretovat jako souhlas rodičů s tím, že škola, do níž dítě poslali, se bude na výchově jejich dítěte výrazným způsobem podílet.

Právo státu, resp. právo konkrétního školského zařízení, podílet se na výchově dítěte se tak do jisté míry odvozuje od práv rodičů a jejich vůle vyjádřené výběrem školy.

Na tomto místě je ovšem nutno upozornit na právní názor samotného státu v otázce jeho oprávnění ve vztahu k výchově dítěte. V řízení u Nejvyššího správního soudu⁷ stát (resp. MŠMT) k této otázce uvedl, že právo rodičů na výchovu dítěte apriori nevylučuje z výchovného (vzdělávacího) působení ostatní subjekty, respektive nepodmiňuje jejich účast na vzdělávání bezvýjimečným souhlasem a vůlí rodičů.

⁷ K tomu srv. odůvodnění usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 30.3.2011, č.j. 1 Ao 1/2011-49. V tomto řízení se Nejvyšší správní soud bohužel nezabýval kolizí práv rodičů a práva státu při výchově dětí meritorně a podaný návrh odmítl z jiných důvodů (dospěl k závěru, že opatření, jehož zrušení se navrhovatelé domáhali, nebylo opatřením obecné povahy).

Z ústavně zakotvené⁸ povinnosti školní docházky a z ní vyplývající povinnosti státu vytvořit soustavu vzdělávacích institucí...je nutno dovodit i právo státu podílet se na výchově a vzdělávání jedinců, jež existuje vedle výchovného působení rodičů. Povinností dětí, potažmo jejich rodičů, je se tomuto působení podrobit.

Dle názoru autorky tohoto příspěvku se jedná o velmi extenzivní výklad. Dle ust. čl. 2 odst. 3 Ústavy lze státní moc uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon. Výslovné oprávnění státu (školy) vychovávat děti v žádném zákonném ustanovení nenalezneme. Povinnost školní docházky dětí implikující povinnost státu vytvořit soustavu vzdělávacích institucí potom nezakládá bez dalšího oprávnění státu vychovávat děti (pouze děti vzdělávat), a již vůbec nezakládá povinnost dětí, resp. jejich rodičů, podrobit se ničím neomezené výchově ze strany státu. Otázkou nezbytnosti souhlasu rodičů s tím, aby se na výchově podílel jiný subjekt (v našem případě stát), se budeme zabývat níže.

4. MOŽNOST LIMITACE PRÁV RODIČŮ

Nyní se vracíme zpět na začátek našich úvah o původu práva vychovávat dítě. Dosud jsme dospěli k závěru, že originálními a přirozenými nositeli práva na výchovu dítěte jsou jeho rodiče a že pokud se na výchově dítěte podílí další subjekt, odvozuje své právo participovat na výchově od práva primárního nositele, totiž rodičů. Je-li tomu tak, pak stát nemůže omezit přirozené právo rodiče na výchovu vlastních dětí a nemůže nutit rodiče k určitému směru či typu výchovy dětí proti vůli rodičů jako originálních nositelů tohoto oprávnění. Delegovaný subjekt totiž nemůže omezit práva toho, kdo mu část svých práv přenechal, nad rámec takto přenechaných práv. Nepřejí-li si proto rodiče přenechat státu své právo na výchovu dítěte v konkrétním rozsahu (např. v rozsahu výuky náboženství, sexuální výchovy apod.), stát si toto právo nemůže uzurpovat sám a právo rodičů v tomto rozsahu nemůže omezit proti jejich vůli.

Ve světle shora uvedených úvah o volnosti rodičů ve výběru konkrétního typu školského zařízení, do něhož děti posílají za účelem realizace povinné školní docházky, je zcela jistě namístě námitka, že pokud rodiče nesouhlasí se směrem, jímž se realizuje výchova ve škole, kterou jejich dítě navštěvuje, nic jim nebrání v jeho přefazení na školu jinou. Jak však již bylo rovněž řečeno výše, je nutno vzít ohled též na faktické možnosti, které rodiče mají. Zdaleka ne vždy je v jejich možnostech (a v možnostech dítěte) převést dítě na jinou školu či jej vzdělávat doma. Dále je nutno zohlednit, že mají-li rodiče povinnost dítě vychovávat, jsou za jeho výchovu odpovědní.⁹

⁸ Zde si ovšem autorka nemůže odpustit poznámku, že jí není známo žádné ustanovení v Ústavě, které by takovou povinnost zakládalo. Lze se domnívat, že stát (MŠMT) měl patrně na mysli ust. čl. 33 Listiny.

⁹ K témuž závěru dospěl ESLP v rozsudku ze dne 7. 12. 1976 ve věci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko.

Odpovědní jsou přitom za celou výchovu dítěte komplexně, nikoli za jednotlivé dílčí složky. Této povinnosti (a odpovědnosti) se nemohou zbavit, a to ani předáním dítěte do školy. Právě odpovědnost rodičů je proto možným důvodem úpravy čl. 2 Protokolu, který je formulován tak, že zaručuje rodičům respekt ze strany státu k jejich náboženskému a filosofickému přesvědčení při výchově dítěte.

5. LIMITY OBSAHU KONTROVERZNÍCH PŘEDMĚTŮ FORMULOVANÉ ESLP

Zásadním při posuzování názorové kolize rodičů a státu dle pozitivního práva je potom právě zmiňované ustanovení druhé věty čl. 2 Protokolu, dle kterého při výkonu jakýchkoli funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filosofickým přesvědčením. Ust. čl. 2 Protokolu představuje zakotvení subjektivního práva rodičů přímo vynutitelného vůči státu. Interpretace tohoto ustanovení se nicméně neobejde vždy bez problémů. Jak již bylo uvedeno v úvodu tohoto příspěvku, ESLP toto ustanovení interpretoval v řadě případů –prakticky vždy ve spojení s ust. čl. 8 Úmluvy (zaručujícího respektování soukromého a rodinného života) a ust. čl. 9 Úmluvy (zaručující svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání), neboť uvedená ustanovení spolu velmi úzce souvisejí. Ve své judikatuře ESLP dospěl mj. k těmto závěrům:

- Dvojici vět ust. čl. 2 Protokolu nelze vnímat pouze ve vzájemném spojení, ale též ve světle ust. čl. 8, čl. 9 a čl. 10 Úmluvy (rozsudek ze dne 7. 12. 1976 ve věci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko).

- Ust. čl. 2 Protokolu ukládá státu respektovat náboženské a filosofické přesvědčení rodičů, přičemž slovo „respektovat“ znamená více než pouze „uznávat“ či „brát v potaz“. Slovo „přesvědčení“ není synonymem slov „názory“ či „myšlenky“, ale označuje takové nahlížení na svět, jež má určitou míru přesvědčivosti, vážnosti, soudržnosti a důležitosti (rozsudek ze dne 7. 12. 1976 ve věci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko, a řada dalších rozhodnutí).

- Z primární odpovědnosti rodičů za výchovu a vzdělávání dětí plyne povinnost státu respektovat jejich náboženské a filosofické přesvědčení (rozsudek ze dne 7. 12. 1976 ve věci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko).

- Vytváření školních osnov je pravomocí státu. Ani druhá věta ust. čl. 2 Protokolu nezakazuje státům, aby vyučováním či vzděláváním šířily informace či znalosti mající přímo či nepřímo náboženskou či filosofickou povahu, přičemž rodičům nesvědčí automaticky právo bránit zahrnutí takového předmětu do školních osnov. Z druhé věty ust. čl. 2 Protokolu však plyne povinnost státu zajistit, aby informace a znalosti byly poskytovány objektivním, kritickým a pluralistickým způsobem. Stát nesmí provádět indoktrinaci, která by mohla být

v rozporu s náboženským a filosofickým přesvědčením rodičů (rozsudek ze dne 7. 12. 1976 ve věci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko).

- Účast žáků na některých aktivitách (např. modlitba) může některé žáky ovlivnit způsobem, který je třeba zvážit pohledem ust. čl. 2 Protokolu (rozsudek ze dne 29. 6. 2007 ve věci Folgero v. Norsko). Obdobně též ve věci Lautsi v. Itálie (rozsudek ze dne 3. 11. 2009): Vzdělávání dětí je obzvlášť citlivým odvětvím, protože v tomto případě stát vykonává donucovací pravomoc na duších, které zatím nemají (v závislosti na stupni vyspělosti dítěte) schopnost kritického myšlení, jež by jim umožnilo udržet si odstup od sdělení vyplývajícího ze státem projevené preferenční volby v oblasti náboženství.

Shrneme-li výše uvedené, dle ESLP stát je oprávněn rozhodnout o tom, že určitý předmět, jehož obsah může mít náboženský či filosofický charakter, zařadí mezi povinné předměty. Rodiče přitom nemají automaticky právo proti výuce takového předmětu brojit, pokud obsah předmětu nepůsobí indoktrinačně, a pokud je podáván objektivním, kritickým a pluralistickým způsobem (a tedy dítěti umožňuje, aby si eventuálně vytvořilo svůj vlastní názor). Je zde však třeba vždy zohlednit nezralost mysli dítěte, a tedy snadné ovlivnění dítěte obsahem vyučovaných předmětů. Zároveň je třeba vždy skutečně respektovat přesvědčení rodičů.

Vyjma samotných shora uvedených rozhodnutí je však hodno zmínění dále separátní stanovisko soudce A. Verdrosse, uvedené v rozsudku ze dne 7. 12. 1976 ve věci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko, v němž se jednalo právě o výuku sexuální výchovy na státních školách. Soudce upozorňuje, že je třeba rozlišovat mezi faktickými informacemi o lidské sexualitě, které patří do oblasti přírodních věd, především biologie, a na druhé straně informacemi vztahujícími se k praxi, zahrnujícími např. antikoncepci. Toto rozlišení je dle soudce A. Verdrosse důležité z toho důvodu, že zatímco prvně jmenovaná oblast je neutrální z pohledu morálky, druhá oblast, dokonce i když je s nezletilým diskutována z objektivního pohledu, vždy ovlivní vývoj jeho vědomí. Dále soudce A. Verdross zdůrazňuje, že i objektivní informace o sexuální aktivitě, pokud je dítěti předána příliš brzy, může být v rozporu s křesťanským přesvědčením rodičů. Ve světle těchto úvah soudce A. Verdross dochází k tomuto závěru: I kdyby existovali pouze jediní rodiče, jejichž přesvědčení by se lišilo od všech ostatních v zemi, je dle ust. čl. 2 Protokolu povinností státu toto přesvědčení respektovat (např. osvobozením dítěte z povinné účasti na takovém předmětu).

S uvedeným výkladem ust. čl. 2 Protokolu a se stanoviskem soudce A. Verdrosse se autorka tohoto příspěvku ztotožňuje.

6. RESPEKT POŽADAVKŮ FORMULOVANÝCH ESLP V ČESKÉM PROSTŘEDÍ

Jak již bylo řečeno výše, předmětem sporu v České republice se stalo obligatorní vyučování sexuální výchovy. Dříve, než se pokusíme zamyslet nad tím, zda obsah tohoto předmětu naplňuje shora uvedené požadavky formulované ELSP, je třeba říci, že samotné zkoumání tohoto souladu se neobejde bez praktických problémů. Od roku 2007 si totiž školy v České republice vytvářejí osnovy samy, a v současné době proto není pevně stanovený obsah tohoto předmětu a neexistuje učebnice, podle níž by výuka závazně měla probíhat. Rodiče, jejichž dítě hodiny sexuální výchovy navštěvuje, v případě, že se o obsah tohoto předmětu zajímají, tedy ve skutečnosti prakticky nemají kontrolu nad tím, čeho se dítě ve škole účastní.

V roce 2009 nicméně byla vydána Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy příručka pro učitele s názvem *Sexuální výchova – vybraná témata*.¹⁰ Jednalo se o příručku, jejíž obsah nebyl závazný, a měl spíše doporučující charakter. Je však třeba říci, že se jednalo o jediný dokument svého druhu. Při posuzování souladu sexuální výchovy vyučované v České republice s požadavky formulovanými ESLP ve shora citované judikatuře proto lze patrně vycházet jediné z obsahu této příručky jako referenčního rámce.

V první řadě je třeba říci, že obsah příručky spadá v plném rozsahu do druhé kategorie materie popsané soudcem A. Verdrossem v jeho separátním stanovisku, totiž do materie související ryze s praxí (např. antikoncepce, prevence pohlavně přenosných nemocí, sexuální orientace, sexuální deviace, sexuální dysfunkce aj.). Autoři příručky tak zjevně ponechávají předání faktických informací přírodovědně zaměřeným předmětům (pravděpodobně předmětu biologie).

Co se týká prvního požadavku formulovaného ESLP, totiž objektivitu, hodnocení tohoto hlediska je třeba ponechat na odbornících v dané oblasti. Ve vztahu k požadavku předávání informací kritickým a pluralistickým způsobem lze však již uvést, že zmiňovaná příručka neobsahuje prakticky žádné informace, které by se slučovaly s přesvědčením rodičů, kteří proti ní pravděpodobně nejvíce brojí, totiž s křesťanskou naukou (a dost možná též s naukami jiných náboženství). Již tento závěr sám o sobě ve světle judikatury ESLP¹¹ postačuje k tomu, aby bylo konstatováno nesplnění požadavku předávání informací kritickým a pluralistickým způsobem, a tedy též rozpor s ust. čl. 2 Protokolu.¹²

¹⁰ Tato příručka je dostupná např. na <http://www.hovormeotom.cz/web/soubory/prirucka-sexualni-vychova.pdf> (cit. dne 12. 11. 2011).

¹¹ Např. rozsudek ESLP ze dne 29. 6. 2007 ve věci *Folgero v. Norsko*.

¹² Ve vztahu ke zmiňované příručce je třeba ještě uvést, že svým obsahem není způsobilá porušit pouze práva rodičů dle ust. čl. 2 Protokolu, ale je

V rozsudku ze dne 29. 6. 2007 ve věci Folgero v. Norsko ESLP zvažoval, zda podmínku objektivit splňuje výuka náboženství, která obsahuje převážnou část informací z křesťanství s tím, že zastoupena byla, byť marginálně, i jiná náboženství, přičemž zásadní postavení křesťanské výchovy byl odůvodněn převažujícím vyznáním v Norsku, a tedy jeho mimořádným významem. V tomto případě ESLP konstatoval, že rozdíly mezi vahou přiznávanou křesťanství ve vztahu k ostatním náboženstvím jsou tak velké, že zakládají porušení ust. čl. 2 Protokolu.

Závěr z rozsudku ESLP ze dne 29. 6. 2007 ve věci Folgero v. Norsko se dá plně aplikovat též na případ shora uvedené příručky vydané českým MŠMT, která názory rodičů vyjadřujících svůj protest neobsahuje vůbec, a lze tedy s pravděpodobností blížící se jistotě předpokládat, že takové informace dětem v rámci výuky sexuální výchovy předávány nejsou.

Ve věci Folgero v. Norsko dále ESLP konstatoval neúměrné zatížení rodičů, od nichž se předpokládalo detailní sledování obsahu každé hodiny náboženství, které se jejich dítě mělo účastnit, a v případě rozporu obsahu konkrétní hodiny s jeho přesvědčením měli rodiče právo dítě z takové hodiny osvobodit. Ani takového minima (které navíc dle ESLP není dostačující) přitom až donedávna nebylo v České republice dosaženo. Teprve v srpnu 2010 v reakci na petici proti výuce sexuální výchovy ministr školství, Josef Dobeš, adresoval ředitelům základních škol dopis, v němž jim doporučoval respektovat přání rodičů do té míry, že v případě kolize přesvědčení rodičů s obsahem výuky je třeba dítě z výuky osvobodit a poskytnout mu alternativní výuku.¹³ Tím ovšem diskuze ve vztahu k dané problematice neustala, spíše naopak, stala se vděčným tématem v médiích.

7. ZÁJEM DÍTĚTE

At' již dospějeme k jakémukoli závěru o vztahu nositelů práva na výchovu dítěte, je zde ještě jeden aspekt, který je třeba brát v úvahu.

Dle ust. čl. 3 odst. 1 ÚPD má být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí zájem dítěte. Zájem dítěte tedy musí být předním hlediskem též při posuzování otázky priority subjektu realizujícího jeho výchovu. Dítě má právo na to, aby bylo vychováno rodiči (ust. čl. 32 odst. 4 Listiny). Je tedy namístě položit si otázku: Je

otázkou, zda realizace v ní doporučených didaktických námětů (v kapitole 15 této příručky) není způsobilá zasáhnout též do práv dětí – mj. např. do jejich práva na ochranu soukromí, garantovaného čl. 8 Úmluvy. Dle doporučení autorů příručky totiž děti mají vzájemně sdílet a diskutovat velmi intimní témata související s jejich dospíváním a sexualitou.

¹³ Tento dopis je dostupný např. na: http://www.vorp.cz/media/files/b69fee2bfbd398e4440a8f85fb4fd909/dopis_ministra_skolstvi_reditelum.pdf (cit. dne 12. 11. 2011).

zájmem dítěte, aby bylo vychovááno jiným subjektem než vlastním rodičem? Proč vlastně stát považuje za nezbytné předávat dětem znalosti v oblasti sexuální výchovy (či jakékoli jiné informace mající hodnotový, morální či náboženský rozměr)? Bylo by namíště, aby k takovému kroku přistupoval za situace, kdy by veškeré nezbytné informace dítě obdrželo od rodičů? Zřejmě nikoli.¹⁴ Zájem dítěte je v první řadě získání všech takových informací doma, od rodičů, a to soukromým, individuálním a citlivým způsobem, kdy dítě není násilně nuceno k aktivitám, jejichž realizaci si samo nepřeje, a ke sdílení intimních informací s osobami, jejichž okruh není schopno nijak ovlivnit. Též s ohledem na zájem dítěte by proto jeho výchova a především předávání hodnotových a morálních postojů měly být realizovány primárně ze strany rodičů.

Nelze jistě odhlížet od skutečnosti, že ne vždy rodiče plní svoji povinnost děti vychovávat, a to ve všech ohledech. Je však otázkou, zda je namíště tento fakt povýšit na normu a vycházet z něho jako z předpokladu, a zda je nejen nutné, ale též legitimní, aby stát úlohu rodičů automaticky suploval tak, aby dokonce i těm rodičům, kteří chtějí své povinnosti plnit, bylo právo vychovávat dítě fakticky odpíráno.

V této souvislosti je třeba odkázat na judikaturu Nejvyššího soudu, který konstatoval, že nejsou-li rodiče schopni svou roli realizovat, je namíště, aby jim stát spíše pomohl a v jejich úsilí je podpořil.¹⁵ Tato podpora by dle názoru autorky tohoto příspěvku měla spočívat nejenom v materiální rovině, ale též v podpoře rodičů při výchově dětí. A naopak, rodiče by neměli být podporováni v rezignaci na výchovu a na plnění svých přirozených povinností.¹⁶

14 Též ministr školství, Josef Dobeš, ve shora zmiňovaném dopise ze dne 16. 8. 2010, adresovaném ředitelům základních škol, zcela jasně konstatuje prioritu úlohy rodičů, když uvádí, že „prioritně by informace o sexuální výchově dítěti měli poskytnout jeho rodiče. Nicméně, ve velké většině případů se tak neděje. *Proto* (zdůraznění aut.) je v tomto směru důležitá a nezastupitelná škola, která se do procesu sexuální výchovy musí zapojit...“. Dle ministra školství tedy stát přistupuje k výuce sexuální výchovy z toho důvodu, že dětem se této výchovy nedostává od rodičů.

15 Například stanovisko Nejvyššího soudu ze dne 8. 12. 2010, spis. zn. Cpjn 202/2010.

16 K tomu srv. též rozsudek ESLP ze dne 2. 11. 2004 ve věci Havelka v. Česká republika, v němž ESLP konstatoval, že dle ust. čl. 8 Úmluvy mají vnitrostátní orgány mají nejenom negativní povinnost (nezasahovat do rodinného života), ale i povinnost pozitivní (poskytnout pomoc, v případě pana Havelky pomoc k překonání tíživé sociální situace). Závěry, k nimž ESLP dospěl v této věci, lze aplikovat i v našem případě, kdy dle názoru státu se dětem nedostává řádné výchovy (v oblasti lidské sexuality) ze strany rodičů: Pozitivní povinnost státu poskytovat pomoc a podporu rodině jistě nelze zúžit pouze na pomoc v oblasti materiální, ale lze ji jistě vztáhnout též na pomoc a podporu při výchově dětí.

Ani skutečnost, že rodiče nepředají dítěti veškeré informace v rozsahu a kvalitě, v nichž by se jim informací mohlo dostat ve škole, nemůže potom vést k ospravedlnění povinné účasti dětí na výuce sexuální výchovy. Jak uvedl Ústavní soud v nálezu ze dne 20. 7. 2010, spis. zn. IV. ÚS 2244/09, „nikoho nelze nutit, aby využíval všech výhod, které mu současná civilizační úroveň nabízí, přičemž zájem dítěte, aby mělo zajištěno „kvalitní“ soudobou péčí (z hlediska materiálního), nemůže bez dalšího převážit nad jeho zájmem a právem, aby bylo vychováváno vlastními rodiči.“ I kdyby informace, které děti obdrží ve škole, byly objektivně kvalitnější než ty, které obdrží doma (což nelze v žádném případě považovat za pravidlo), nemůže tato skutečnost převážit nad zájmem dítěte být vychováváno vlastními rodiči.

8. ZÁVĚR

Právo výchovy dítěte primárně náleží rodičům a dítě má právo na to, aby bylo vychováváno v první řadě svými rodiči. Stát, který se na výchově dítěte ovšem také významným způsobem podílí, při svém působení musí mít na paměti, že právo podílet se na výchově má odvozeno od práv rodičů, a musí respektovat požadavky stanovené v ust. čl. 2 Protokolu. Musí tedy respektovat právo rodičů zajišťovat výchovu a vzdělání dítěte ve shodě s jejich vlastním náboženským a filosofickým přesvědčením.

Za situace, kdy stát dospěje k závěru, že rodiče nejsou schopni dětem předávat informace, které by jim jako rodiče primárně předávat měli, měl by těmto rodičům v jejich roli být nápomocen a měl by je podpořit v tom, aby svoje povinnosti vůči dítěti primárně plnili sami.

Literature:

- ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha: Linde Praha, a.s., 2001, 1. vyd., 302 s., ISBN 80-7201-303-0.
- KLÍMA, K. et. al. Komentář k Ústavě a Listině, Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 2. vyd., 1441 s., ISBN 978-80-7380-140-3.
- KNAPP, V. Teorie práva. Praha: C.H. Beck, 1995, 5. dotisk 1. vydání, 247 s., ISBN 80-7179-028-1.

-

Elektronické zdroje:

- www.vorp.cz
- www.kecejmedotoho.cz
- www.hovormeotom.cz
- (vše citováno ke dni 12.11.2011)

Contact – email

monika.schon@centrum.cz